

JURIDISCHE EERSTELIJNSBIJSTAND

EEN STERKE SOCIALE RECHTSHULP OP DE EERSTE LIJN

Visie

Een goed uitgebouwd aanbod van juridische bijstand op de eerste lijn is het sluitstuk van een goede rechtsbescherming van de burgers. De juridische eerstelijnsbijstand biedt voor juridische problemen in de eerste plaats concrete oplossingen in een buitengerechtelijk kader en leidt waar nodig toe naar de juiste gerechtelijke weg. Daardoor heeft ze een belangrijke preventieve functie (subsidiariteit).

De nood aan juridische bijstand, als recht op zich, maar tevens ook als ondersteunend sociaal grondrecht voor alle andere sociale grondrechten is ontzettend groot. Mensen hebben te maken met het niet of zeer slecht geïnformeerd zijn over hun rechten, het niet kunnen afdwingen of waarmaken van tal van rechten, met het moeilijk of niet kunnen verdedigen in tal van situaties die met armoede te maken hebben. Het niet garanderen van (sociale grond-) rechten leidt tot sociale uitsluiting.

Huidige organisatie

De Wet op de Juridische Bijstand van 1998 wilde het recht toegankelijker maken voor iedereen met o.m. de mogelijkheid voor organisaties om een erkenning te krijgen als 'organisatie voor juridische bijstand'. In elk gerechtelijk arrondissement werd een Commissie Juridische Bijstand (CJB) opgericht met vertegenwoordigers van de balie, van OCMW 's en van erkende organisaties voor juridische bijstand. Deze commissie organiseert de zittingen voor juridische eerstelijnsbijstand door advocaten en staat in voor het overleg en de coördinatie tussen de organisaties voor juridische bijstand en de doorverwijzing naar gespecialiseerde organisaties. De commissies moeten ook informatie verspreiden over juridische bijstand, in het bijzonder bij de sociaal meest kwetsbare groepen.

Knelpunten

De Wet op de Juridische Bijstand heeft de overheidsmiddelen voor de eerstelijnsbijstand via de CJB uitsluitend toegekend aan de uitoefening door advocaten en ging voorbij aan het bestaand netwerk van sociale rechtshulp. Daardoor zijn er steeds minder welzijnsorganisaties die de erkenning als organisatie voor juridische bijstand vragen of behouden, en dus niet of niet meer vertegenwoordigd zijn in de CJB's. Daardoor is er ook weinig samenhang tussen het aanbod van de eerstelijnsrechtshulp door advocaten en het bredere veld van sociale rechtshulp in welzijnsorganisaties. De juridische component wordt té geïsoleerd benaderd, waardoor er te weinig aandacht is voor de complexe situaties van kwetsbare groepen. Het systeem heeft bovendien nog andere tekortkomingen. Het aanbod is in elk gerechtelijk arrondissement anders georganiseerd. Er is geen geharmoniseerde visie over opdracht, functieprofiel van een eerstelijnsadvocaat,

kwaliteitsbewaking en vorming. Het huidige systeem is vooral gericht op remediëren en niet zozeer op het realiseren van grondrechten.

CJB's slagen er moeilijk in om drempelverlagend te werken, om hun aanbod af te stemmen op adviesvragers in een sociaal kwetsbare positie. De drempel naar het juridisch advies blijft vaak vrij hoog. Bekendheid en bereikbaarheid zijn vaak ontoereikend (vb. één zitting per maand). Andersom is er voor vele juridische dienstverleners een groot gebrek aan kennis over de dikwijls moeilijke en complexe situaties van kwetsbare mensen.

De beschikbaarheid in tijd voor een consult is voor kwetsbare groepen vaak te beperkt om vertrouwen te winnen. Als zaken voldoende geduid en uitgelegd worden is er meer ruimte om de situatie te aanvaarden.

Er wordt ook voorbijgegaan aan het gebruiken en/of promoten van alternatieve pistes zoals bemiddeling. De juridische eerstelijnsbijstand is vaak te sterk gericht is op de verdere procedure. Het opnemen van eerste- én tweedelijnsrechtshulp door één beroepsgroep creëert onvermijdelijk het gevaar van belangenvermenging of een nodeloze aanzuigkracht van het inleiden van procedures op de tweede lijn.

De communicatie (o.m. taalgebruik) gebeurt niet altijd op maat van de adviesvrager. Het verstaanbaar maken en het blijven bevragen van de verstaanbaarheid is een belangrijke stap naar begrijpbare informatie.

Advocaten hebben te weinig kennis van de sociale kaart en missen vaak specifieke opleiding en ervaring met belangrijke facetten van sociale rechtshulp.

Verbetervoorstellen

Nu Vlaanderen bevoegd is voor de organisatie van de juridische eerstelijnsrechtshulp, zien we enkele mogelijkheden tot verbetering:

- De Commissie Juridische Bijstand kan een volwaardig samenwerkingsverband worden tussen de verschillende actoren van de balie en actoren in hulpverlening, met een duidelijke coördinatie, doelstellingen, actieplan en financiële vergoeding.
- We pleiten voor een onafhankelijk en multidisciplinair concept dat de mogelijkheid biedt om in bepaalde situaties en meestal voor kwetsbare groepen, juridische bijstand en sociale hulpverlening geïntegreerd aan te bieden.
- Een geïntegreerd aanbod van eerstelijnsrechtshulp vraagt dat de juridische bijstand niet afgezonderd wordt van andere vormen van bijstand want dat werkt drempelverhogend. De inbedding van rechtshulp in een eerstelijns welzijnsorganisatie biedt een meerwaarde wanneer de juridische component sterk samenhangt met problemen op verschillende levensdomeinen. Outreachend werken, de advocaat zichtbaar maken op het terrein van de kwetsbare cliënten, heeft een belangrijk verlagende effect op de toegankelijkheid van juridische bijstand. Daarom zien we eerder een band met het concept van een intersectoraal onthaal om 'onderbescherming' van kwetsbare groepen tegen te gaan.

- Outreachend werken betekent meer dan louter aanwezig zijn van advocaten. De sociaal werkers en de juristen/advocaten werken pro-actief volgens een gedeelde methodiek van cliëntgericht en probleemgericht werken. Advocaten verhouden zicht tot vragen en noden van de cliënt vooral probleemgericht. Het juridische wordt afgesplitst van de sociale context waardoor niet gezien wordt dat de voorgestelde (procedurele) oplossing wordt gehinderd door de sociaal achterliggende problematiek. Sociaal werkers en juristen/advocaten werken samen aan een balans tussen juridische problematiek en cliëntsituatie.
- De toegankelijkheid van juridische eerstelijnsbijstand moet consequent uitgedrukt zijn in de 5 B's: beschikbaar, betaalbaar (i.c. gratis), bereikbaar, begrijpbaar en bruikbaar.
- Bevraag mensen in armoede en sociale uitsluiting hoe de eerstelijns juridische dienstverlening kwaliteitsvol kan worden uitgebouwd en mensen opnieuw vertrouwen in justitie geeft. Betrek ze in uitwerking en evaluatie.
- Tenslotte wijzen we op het toenemend belang van de online-kanalen waarmee rechtshulp geboden wordt. Ook hier is stroomlijning (wegwijzers) en kwaliteitsbewaking meer dan noodzakelijk.